

objava: PRELOM, neodvisne ljubljanske novice, 25. maj 2025

NAJ ŽIVI TRŽNICA

avtorica: Kaja Lipnik Vehovar u.d.i.a.

V Ljubljani ta čas poteka izjemno intenzivna propagandna akcija "Naj živi tržnica", ki jo izvaja Mestna občina Ljubljana (MOL), naročnica in investitorica projekta Prenove osrednje ljubljanske tržnice. Vse od vložitve zahteve za izdajo gradbenega dovoljenja na ministrstvu za naravne vire in prostor (MNVP) novembra lani akcija poteka v javnem prostoru na osrednji tržnici, kjer so s tematskimi plakati oblepljene kovinske zaščitne ograje kostanjevega drevoreda ob Plečnikovih arkadah na Vodnikovem trgu, v tisku, na televiziji in na spletnih družbenih omrežjih. Namenjena je predvsem preoblikovanju močno prisotnega negativnega mnenja dela javnosti o načrtovani prenovi. MOL projekt predstavlja kot "nujno prenavo", ki bi prodajalcem s posodobitvami in dopolnitvami osnovne infrastrukture omogočala "boljše delovne razmere za zagotavljanje sveže in kakovostne ponudbe za obiskovalce tržnice". A poglobitvi del projekta, ki se mu župan nikakor ne more ali ne želi odpovedati, je sporen in pri znatnem delu splošne in strokovne javnosti zelo kritiziran načrt za gradnjo štiri etažne podzemne garažne hiše (za približno 250 osebnih avtomobilov in 30 dostavnih vozil) pod odprto tržnico na Vodnikovem trgu.

Na MOL obljublajo: "Na tržnici je prometni kaos. To bomo spremenili. Z načrtovano prenavo tržnice bomo vzpostavili kakovosten javni prostor, prometno obremenitev mesta občutno zmanjšali, skrajšali prometne poti ter vsakodnevno vožnjo z večjimi dostavnimi vozili. (naj živi tržnica)" V tretji in četrti podzemni etaži so predvidena parkirna mesta za prebivalce ožjega mestnega središča, v drugi pa parkirna mesta, namenjena obiskovalcem tržnice. Prva etaža garažne hiše naj bi bila namenjena parkirnim mestom za dostavna vozila prodajalcev in prostorom za dostavo in odvoz blaga, pri čemer bi bilo treba blago s tovornimi vozički s samo dvema dvigalom pretovarjati iz kletne etaže na parter (in obratno). Predvideni postopek je zapleten in vprašljivo funkcionalen: pred začetkom in po izteku delovnega dne na tržnici bi bili vsi prodajalci v ozkem časovnem okviru vezani le na dve tovrni dvigali, kar je jamstvo za zmedo in kaos.

Zamisel za garažno hišo pod osrednjo ljubljansko tržnico se je sicer porodila že v času Jugoslavije. Leta 1985 je bil razpisan in izveden javni natečaj za Vodnikov trg in garažo pod njim, potem pa je bila zamisel za garaže pod tržnico pozabljena. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je bila sprejeta strategija urejanja prometa v mestnem središču skupaj z umestitvijo tunelske garažne hiše v hrib pod Ljubljanskim gradom, ki bi učinkovito rešila problem individualnega, predvsem mirujočega avtomobilskega prometa v ljubljanskem srednjeveškem jedru. Leta 1997 so se začele priprave za izvedbo garažne hiše v Grajskem griču. Žal se je z menjavo oblasti leta 1998 projekt popolnoma ustavil. Leta 2006 pa je novo izvoljeni župan Zoran Janković ponovno obudil zamisel o podzemni garažni hiši pod Vodnikovim trgom, ki je pristala celo med prednostnimi projekti nove mestne oblasti. Že naslednje leto je bila javnost seznanjena z idejnimi nastavki "prenove" osrednje tržnice in gradnjo podzemne garažne hiše z več kot 600 parkirnimi mesti, ki naj bi bila namenjena novemu Hotelu Kresija in ne mestni tržnici! Ozaveščeni prebivalci, ki so zbrali skoraj 10.000 podpisov proti takšni preureditvi, civilnodružbene iniciative, nevladne organizacije in strokovnjaki z različnih področij so takoj začeli opozarjati, da umeščanje podzemne garaže v ta prostor ni primerno. Leta 2010 je tudi Nacionalni svet za kulturo podal mnenje, da bi izvedba načrtovanih posegov ogrozila kulturno dediščino na Vodnikovem trgu.

Takrat so bila na Vodnikovem trgu že opravljena arheološka izkopavanja, ki so potrdila predvidevanja, da je ob nekdanjih vzhodnih, Kloštrskih vratih v srednjeveškem mestnem obzidju izjemno bogato arheološko najdišče. Našli so ostanke obrambnega sistema srednjeveške Ljubljane z mostom in barbakanom, temelje dvignega mostu Kloštrskih vrat, okrogli stolp ob Ljubljanici, ostaline gotske cerkve in minoritskega (frančiškanskega) samostana s cerkvijo iz 13. stoletja. Na tem območju je bilo od 13. do poznega 18. stoletja ljubljansko pokopališče; najdeni so bili tudi posmrtni ostanki in bronasta posoda, kanopa, s shranjenim srcem plemiča kneza Ferdinanda II. Auersperga (1655–1706).

Najdbe so pokazale, da gre za izjemen prostor kulturne dediščine in leta 2012 je ministrstvo za kulturo arheološko najdišče na Vodnikovem trgu začasno razglasilo za kulturni spomenik državnega pomena. MOL je vložila zahtevo za oceno ustavnosti in zakonitosti razglasitve, saj naj bi odlok ministrstva po njenem mnenju "grobo posegal v ustavno in zakonsko varovane pravice MOL, ker ji onemogoča izvedbo načrtovanega projekta". Nato je leta 2013 ljubljanski mestni svet sprejel Odlok o razglasitvi arheološkega najdišča na Vodnikovem, Ciril-Metodovem in Krekovem trgu za kulturni spomenik lokalnega pomena.

Gradnja podzemne garaže, katere predvideni obseg se je med 18-letnim razvojem projekta sicer že bistveno zmanjšal, bi za velik del pod tlakom (in-situ) ohranjene bogate srednjeveške arheološke dediščine še vedno pomenila poguben poseg. Dokončno uničenje našega skupnega bogastva mnogo plastnega kulturnega prostora z banalno gradnjo nepotrebne in za prostor škodljive podzemne garažne hiše, v neposredni bližini dveh velikih parkirnih hiš, ki v ničemer ne prispeva k posodobitvi in dopolnitvi osnovne infrastrukture za tržnico, nikakor ne bi smelo biti dopuščeno. Gradnja garažne hiše na predvideni lokaciji ni sprejemljiva niti po urbanističnih merilih. Reševanje problemov dostopnosti in mirujočega prometa v mestnem središču z gradnjo novih parkirnih zmogljivosti ni skladno s sodobnimi prometnimi strategijami niti s sodobnimi trendi razvoja mobilnosti v naprednih mestih, ki na prvo mesto postavljajo javni in kolesarski promet ter urejanje za pešačenje privlačnega javnega prostora.

V času intenzivnih podnebnih sprememb in čezmernega segrevanja urbanih prostorov bi bila gradnja garažne hiše v mestnem središču škodljiva tudi zaradi uničevanja mikro-klimatskih razmer in zmanjševanja površin raščenege terena v odprtem javnem prostoru. Pozidava celotnih parcel zaradi umikanja mirujočega prometa pod zemljo v Ljubljani postaja prevladujoča praksa, ki omogoča prekomerno izrabo parcel nad terenom in ima – zaradi učinka vročih točk in dodatnega pregrevanja mesta ter nezmožnosti zadrževanja in ponikanja meteornih voda – izrazito negativen učinek na lokalno klimo. Predvidena rešitev bi sicer nadomestila sedanja drevesa z novimi, a ta bi bila mlada, z majhnimi krošnjami, zaradi plitkega in omejenega rastišča nad betonsko streho podzemne garaže pa bi rasla v bistveno slabših razmerah kot obstoječa. Zaradi tega ne bi zadovoljivo opravljala svoje vloge vitalne infrastrukture, ki ima izjemen pomen pri zagotavljanju kakovostnejših življenjskih pogojev v urbanem prostoru: s senčenjem površin in s tem zniževanjem temperature okolice v poletnih mesecih ter z zmanjševanjem onesnaženosti zraka in obremenjevanja komunalne infrastrukture, ki odvaja meteorno vodo. Gradnja bi zaradi obsežnih gradbenih del z globokimi posegi v teren pomenila tudi izredno obremenitev okolja z vibracijami. Negativnih učinkov vibracij na okoliške kulturne spomenike (semenišče, župnišče, Plečnikove tržnice in stolnica) po javno razpoložljivih podatkih, ki so navedeni v projektni dokumentaciji, ni mogoče izključiti niti ni mogoče vnaprej predvideti obsega škode. Neodvisna strokovna ocena nevarnosti nastanka poškodb teh objektov pa ni izdelana.

Tveganjem je izpostavljena tudi Plečnikova ureditev tržnice, kulturni spomenik državnega pomena, ki je bil leta 2021 v sklopu izbora Plečnikovih del uvrščen na Unescov seznam svetovne kulturne dediščine. Celotno območje, ki ga obravnava projekt Prenove osrednje ljubljanske tržnice, je v vplivnem območju svetovne dediščine, zato bi bilo treba v proces odločanja o primernosti projekta pred kakršnimikoli dokončnimi odločitvami vključiti tudi mednarodno strokovno skupnost (UNESCO) in po njenih pravilih pripraviti presojo vplivov na dediščino (angl. Heritage Impact Assessment – HIA). V sklopu presoje bi morale biti obdelane različne variantne rešitve (prenova tržnice brez gradnje garaže, prenova tržnice in garažna hiša pod Grajskim gričem, prenova tržnice z garažo pod Vodnikovim trgom itd.). A predpisani postopek ni bil izpeljan in dokončna ocena tveganja za Plečnikovo dediščino še ni znana. Če Unescova komisija prepozna nevarnost, da lahko spomenik oziroma spomeniško območje zaradi načrtovanih posegov v prostor izgubi značilnosti, ki opredeljujejo njegovo izjemno univerzalno vrednost, ga lahko prestavi na seznam ogrožene svetovne dediščine, v skrajnem primeru pa ga lahko s seznama svetovne dediščine celo izbriše. Za Plečnikovo delo je značilno na človeka osredotočeno humano oblikovanje urbanega okolja, Plečnikove intervencije pa so bile v prostor umeščene z izjemnim poslušom za mestni, naravni in kulturni kontekst, ki je že obstajal. Čeprav nas akcija MOL prepričuje, da "v Mestni občini Ljubljana mesto že

ves čas urejamo v Plečnikovem duhu, s čimer vzdržujemo in spoštujemo njegova dela in tradicijo”, prenova ljubljanske tržnice z gradnjo podzemne garaže s predvidenim uvozom na območju za pešce na prvo mesto postavlja avtomobil in tako ni skladna s Plečnikovo vizijo urejanja mesta.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Ljubljana je 14. oktobra 2024 po dveh negativnih mnenjih in številnih zahtevah po dopolnitvi dokumentacije projektu Prenove osrednje ljubljanske tržnice v tretjem poskusu vendarle izdal pozitivno kulturno varstveno mnenje. Isti zavod, ki z množico strokovnih utemeljitev zlahka zavrne projekt namestitve tako rekoč neopaznega, kvadratni meter in pol velikega steklenega nadstreška nad vhodna vrata v večstanovanjsko stavbo na območju naselbinske dediščine, je dal zeleno luč za projekt, katerega dokumentacija je nezadovoljivo obdelana, ki potencialno ogroža množico spomenikov državnega pomena in pomeni dokončno uničenje znatnega dela srednjeveške arheološke dediščine! Slovenska ustava v 5. in 73. členu zavezuje državo in lokalne skupnosti k varovanju kulturne dediščine in skrbi za ohranjanje te. Pri projektu Prenove osrednje ljubljanske tržnice je glavni investitor in naročnik MOL – lokalna skupnost, državni Zavod za varovanje kulturne dediščine pa je k projektu, nedvomno uničujočemu za kulturno dediščino, dal pozitivno mnenje.

Od novembra 2024 je na Ministrstvu za naravne vire in prostor (MNVP) za projekt ‘prenove’ tržnice tekel integralni postopek pridobivanja gradbenega dovoljenja. Do 11. decembra 2024 je potekala javna razgrnitev projekta. Takrat je imela zainteresirana javnost vpogled v projektno dokumentacijo in možnost k projektu podati pripombe. Zainteresirana javnost (pravne in fizične osebe, civilne iniciative z zadostno podporo javnosti in nevladne organizacije) z izkazanim pravnim interesom se je lahko tudi priglasila v integralni postopek izdaje gradbenega dovoljenja kot stranski udeleženec. Pristojno ministrstvo je prejelo več kot 100 pripomb k projektnim rešitvam in skoraj 100 zahtev za sodelovanje v postopku!

Stališča MNVP do prejetih pripomb javnosti še niso znana, so bili pa o zavrnitvi možnosti sodelovanja v postopku pridobivanja gradbenega dovoljenja kot stranski udeleženci obveščeni zavrneni priglasitelji, med njimi tudi nevladne organizacije z delovanjem v javnem interesu na področjih urejanja prostora in/ali kulture (ki zajema tudi kulturno dediščino). Razlog? V Gradbenem zakonu (GZ-1) je v 3. členu določeno, da se med zainteresirano javnost, ki ima pri okoljskem odločanju pravni interes uvrščajo nevladne organizacije, ki v javnem interesu delujejo na področju varstva okolja ali ohranjanja narave skladno z zakoni o varovanju okolja in varstva narave.

Okolje je izjemno širok pojem. Zakon o varstvu okolja (ZVO-2) navaja: *»Okolje je tisti del narave, kamor seže ali bi lahko segel vpliv človekovega delovanja«*. Zaobjema torej vse od narave in naravnih habitatov, rastlinskih in živalskih vrst, naravnih danosti, kakovosti zraka, vode, prisotnosti in odsotnosti hrupa, do grajenega okolja (kamor spada tudi kulturna dediščina). Grajeno okolje je produkt prostorskega načrtovanja, torej urejanja prostora, kakovostno **urejanje prostora** pa je bistveno za kakovost (urbanega) okolja. Kljub temu pa je delovanje nevladnih organizacij s področja varstva okolja zelo ozko opredeljeno v *Pravilniku o določitvi kriterijev za izkazovanje pomembnejših dosežkov delovanja nevladne organizacije za podelitev statusa nevladne organizacije v javnem interesu na področju varstva okolja (Url RS 104/2024)*. Usmerjeno je predvsem v onesnaževanje: zmanjševanje emisij toplogrednih plinov, trajnostno ravnanje z odpadki, varstvo zraka, voda in tal pred emisijami onesnaževal, preprečevanje industrijskega onesnaževanja ...

Za projekte, ki zaradi svoje velikosti, obsega, lokacije ali drugih značilnosti lahko pomembno vplivajo na okolje, je potrebno izvesti presojo vplivov na okolje in pridobiti okoljevarstveno soglasje. Presoja vplivov na okolje, v kateri "se ugotavlja, opiše in oceni dolgoročne, kratkoročne, posredne ali neposredne vplive nameravanega posega na človeka, tla, vodo, zrak, biotsko raznovrstnost in naravne vrednote, podnebje **in krajino, pa tudi na človekovo nepremično premoženje in kulturno dediščino, ter njihova medsebojna razmerja**", je bilo potrebno izvesti tudi za projekt Prenove osrednje ljubljanske tržnice.

Za vse posege v prostor, še posebej pa za posege v intenzivno urbanizirano okolje, bogato s kulturnimi spomeniki in dediščino bi morale predvsem za nevladne organizacije s statusom delovanja v javnem interesu na področju urejanja prostora in kulture (kulturne dediščine) veljati, da imajo po zakonu izkazan pravni interes in možnost sodelovanja kot stranski udeleženci v integralnih postopkih

za izdajo gradbenega dovoljenja. A po črko-bralski interpretaciji pomanjkljivih določb gradbenega zakona, pristojno ministrstvo nevladnim organizacijam na področjih urejanja prostora in kulture ne priznava statusa upravičene zainteresirane javnosti, zato ne morejo pridobiti vloge stranskega udeleženca v postopku izdaje gradbenega dovoljenja. Če kot stranski udeleženci v integralnem postopku izdaje gradbenega dovoljenja kot zagovorniki narave nastopajo nevladne organizacije, ki v javnem interesu delujejo na področju varstva okolja ali ohranjanja narave, pa grajeno okolje (kulturna krajina, javni prostor, kulturna dediščina ipd.) svojih braniteljev iz vrst strokovne zainteresirane javnosti nima.

Glede na vse očitnejšo zlorabo oblasti, ki je zaradi lastnih komercialnih interesov pripravljena žrtvovati našo skupno kulturno dediščino, je prišel čas, da se civilna družba začne povezano in organizirano upirati takšni samovolji.